

Güven Sak – Küresel Kalkınma Finansmanı Konferansı Açılış Konuşması

25 Haziran 2009, Ankara

TEPAV’la Dünya Bankası’nın Bilgi Merkezini 2006 yılının Kasım ayında operasyonel hale getirmiştik. O zamandan beri araştırmacılar özellikle kalkınma konularında, kalkınma finansmanı ile ilgili konularda başta Dünya Bankası veritabanı olmak üzere geniş bir veri tabanına ulaşması mümkün olabiliyor.

Dünya Bankasının küresel kalkınma finansmanı ile ilgili yeni raporu daha bugünlerde açıkladı. Şimdi onla ilgili bir tartışma yapacağız. Aslında ilginç bir dönemde yapacağız. Bu rapor da onun için çok zamanında ve üzerinde tartışılması gereken, takip etmemiz gereken konuları içeriyor. İktisatçı olmanın zor olduğu bir dönemden geçiyoruz zaten. Eskiden bu hafta sonuna, ay sonuna kur ne olacak diye sorarlardı, şimdilerde ise bu kriz ne zaman bitecek diye soruyorlar. Vallahi herkes onu soruyor. Bu ne zaman biter diye soruyor. Dolayısıyla hayatlarımızı, hepimizin hayatını yakından etkileyen bir sürecin içerisinde geçiyoruz. Ve de karakterini, iktisadi işleyişini, işleyiş mekanizmalarını tam olarak bilmediğimiz bir krizin aşama aşama hayatlarımızı etkilemesini izliyoruz.

Türkiye’de de baktığımızda konuyu yeterince tartışamadık. En azından benim öyle bir fikrim var. Bu raporun içerisinde Türkiye ekonomisi ile ilgili de bir dizi tahmin var. Biz de TEPAV’da bir süreden beri bu konularla ilgileniyoruz. Aslında ne güzel sanayi politikası diye başlamıştık, ikinci nesil reformlar nasıl yapılabilir diye konuşmuştuk, verimlilik artışları nasıl olabilir, küreselleşmeye daha iyi nasıl intibak edebiliriz diye çalışmaya çalışıyorduk ki bu kriz başladı. Bu konuların hiç birini unutmuş değiliz ama şimdi daha çok biz de bu kriz önümüzdeki dönemlerde hangi aşamalardan geçebilir aslında onu takip etmeye çalışıyoruz.

Ama Türkiye’de bu konuyu yeterince tartışamadık. Mart 2009’da çalışmalarımızı bitirdik, Türkiye ekonomisini aynı bu Dünya Bankası raporunda olduğu gibi hiçbir tedbir alınmadığı takdirde bu yıl 2009 yılında yüzde 5,5 küçüleceğini tahmininde bulunduk. Ama mümkün olduğunca sessiz sedasız bir şekilde raporumuzu dağıttık. Karar alıcılara dağıttık. Çünkü seçim zamanıydı. Dolayısıyla öyle bir tartışmayı açtığınız zaman Türkiye ekonomisine krizin etkileriyle ilgili tartışmaya başladığınız zaman, doğrudan siyasi bir tartışma yapıyor gibi algılanma olasılığı son derece yüksekti.

Türkiye’de de genel olarak baktığınızda bu krize ilişkin yapılması gerekenleri bence ciddi bir şekilde tartışamadık. Geçtiğimiz dönemde politika, ekonomik tartışmaların önüne geçti. Ama bu malumat ihtiyacımızı ortadan kaldırmıyor sonuçta. Bu hakikaten karakterini bilmediğimiz bir kriz. Böyle bir durumda aslında yapılması gereken herhalde kavram kutumuzu mümkün olduğunca iptal edip, eski bildiklerimizi unutup gelişmeleri mümkün olduğunca yakından izlemeye çalışmak, rakamlara bir daha bir daha bakmak ve oradan bir takım manalar çıkartmaya çalışmak olmalı. Bu raporda aslında ona hizmet eden, bize bir çerçeve sunan, bu kriz başladığından beri nasıl, hangi yönlerde ekonomiyi etkiliyor, şirketleri nasıl etkiliyor, bizim gibi ülkeleri nasıl etkiliyor, bunlarla ilgili olarak aslında geniş bir malumat var.

Zaten bu dönemin işleyiş mekanizmasını, iktisadi işleyiş biçimini aslında daha iyi kavramamız gerekiyor. Ben hazır başlamışken Türkiye’nin krizden nasıl etkilendiğine dair birkaç noktanın altını çiziyim müsaadenizle. Raporun içine baktığınızda küresel ekonomide değişik kesimlerin krizden nasıl etkilendiğine ilişkin bir dizi tespit var. İyi olan şeyler de aslında Türkiye’yi kötü etkiliyor. Mesela şirketlerimiz aslında bu süreçten oldukça kötü

etkilendiler. Nasıl kötü etkilendiler? **Şimdi raporun içinde de genellikle tartışmalarda da emtia fiyatlarının düşüşü olumlu bir faktör olarak anlatılıyor, ama şirketler kesimi açısından baktığınızda eğer emtia stoklarıyla yakalanmışsanız krize – ki bizim şirketlerimizin bazı sektörlerde bir bölümü öyle yakalandı – bunun sonucu işletme sermayesini aslında hızlı bir şekilde kaybetmek oluyor.**

Aynı zamanda belirsizlik ortamı ve kredi mekanizmasının devre dışına çıkması nedeniyle iç ve dış talep ciddi biçimde ortadan kalktı. Dolayısıyla şirketlerimiz bir taraftan işletme sermayelerini kaybettiler bir taraftan da şirketlerimize nakit girişleri aslında planladıkları gibi olmamaya başladı. Ama önceden imzalanmış sözleşmelere dayalı nakit çıkışlarını yeniden düzenleyecek bir mekanizmamız yok. Dolayısıyla bu durum, şirketlerin işletme sermayesi ihtiyaçlarını daha da arttırdı. Ama bu dönemde işletme sermayesi finansmanına erişebilmek de mümkün değil aynı şekilde. Çünkü bankalarımızda bir şey yok diyoruz ama bankaların reel kesimi, şirketler kesimini fonlamasında ciddi bir problem var.

Bankacılığımızda şöyle bir problem yok. Eğer krizi 2001 krizi gibi düşünüyorsak kamu borçlanmasında bir problem var mı diye düşünüyorsak, kamu borçlanması açısından hiçbir problem yok, orası işliyor zaten. Ama önemli olan krizin aslında ağırlığını üstünde taşıyan reel kesimin finansmana erişimi önemli ölçüde aynı şekilde engellendi, kısıtlandı.

Çalışanlar açısından baktığınızda da aslında olumsuz bir durumla karşılaştık. Hem işsizlik hem de TÜİK'in yeni açıkladığı rakamlara bakarsanız yüzde 8,5 civarında nominal ücret gerilemesi. Böyle bir dönemde, bu tür kriz dönemlerinde daha önce olanın aslında yine olduğunu görüyoruz. Bankalar konusunda da herhalde şunu unutmamak gerekiyor önümüzdeki döneme bakarken. Şirketleri kötü durumda olan bir ülkenin sonuçta Bankalarının iyi durumda olmaya devam edebilmesi mümkün değil. Zaten bunu bankalarımız da biliyorlar, ona ilişkin tedbirler almaya çalışıyorlar.

Peki genel olarak baktığımızda, küresel sürece baktığımızda iyimser olmak için nedenlerimiz var mı, ya da iyimser olmayı hangi nedenlere dayandırabiliriz? Bir tanesi finansal istikrarın ne kadar sağlandığı, finansman mekanizmalarının ne kadar işlemeye başladığı. **Finansal sistemimiz düne göre, krizin başlangıcına göre işliyor ama bir nevi yaşam destek ünitesine bağlı olarak işliyor.** Hastanın yaşam destek ünitesinde yaşam fonksiyonlarının devam ediyor olması, aslında işlerin iyiye gittiği anlamına mı gelir, bunu da tartışmaya açmak gerekiyor. Dolayısıyla önümüzdeki dönem, yaşam destek ünitesinden hangi sırayla hangi organları önce kendi işleyişine bırakacağız? Enflasyon ne olur, ondan sonra kamu borç stokları nereye gider, yaşam destek ünitesinden tek tek çıktığınızda her bir organını hastanın, o organlar hangi hızda normal işleyişine doğru geri dönebilir?

Bu bağlamda kritik unsur finansal istikrarın sağlanmış olması, en azından o yönde adım atılmış olması ama baktığınızda bunun yüksek oranlı kamu müdahaleleri sayesinde mümkün olduğunu görüyoruz. İkincisi kredi mekanizmasının işleyişi ve fon akımlarının tekrar başlamış olması. Bizim gibi ülkelere yönelik fon akımlarının tamamen ortadan kalkmaması diyelim. IMF'nin ne kadar çok kredi verdiğine bir bakalım. 2007 yılında yaklaşık 1,7 milyar dolar kadar kredi vermişler. Krizin başından beri ise tam 30 milyar doları geçmiş verdikleri. Söz verdikleri, taahhüt ettikleri tutar ise 150 milyar dolar düzeyinde. **Dolayısıyla sistem işliyor ama işleyebilmesi için bir aktörün sürekli çalışması gerekiyor. Sistemin dışından gelen, eski dönemde çok fazla faal olmayan bir aktörün çok ciddi çalışıyor olması gerekiyor.** Üçüncü konu emtia fiyatları. Tek tek bakıldığında şirketler için kötü ama global olarak

bakıldığında aslında fon ihtiyacını, finansman ihtiyacını, kalkınma için finansman ihtiyacını da azaltan bir faktör. Ve orada da bir kıpırdanma var.

Dördüncü konu ise bu genişletici maliye politikalarının başarılı bir sonuç vermesi ve iç talebin tekrar toparlanmaya başlamış olması. Bu alanda koordinasyonla ilgili ciddi bir problemimiz var. Örneğin, Çin’de alınan korumacı önlemler. **Ben aslında korumacılık tartışmasının meşru olduğu bir dönemden geçtiğimizi düşünüyorum bu süre içerisinde. Eğer ciddi tedbirler alınmazsa ve küresel mekanizmaları iyi çalıştırılmazsa bence daha çok korumacılık tartışması göreceğiz önümüzdeki dönemde. Çünkü iç talepleri geliştirmek için aldığımız her önlem, bu küresel çağda başka ülkelerin şirketlerine destek anlamına geliyor. Aldığınız tedbirlerin yüzde yüz maliyetini siz üstleniyorsunuz. Ama yararın yüzde yüzü sizin ülke sınırlarınız içerisinde kalmıyor. Başka yerlere doğru gidiyor.**

Bu önemli soruna çözüm için global bir koordinatör bulmamız gerekiyor, IMF, Dünya Bankasının bence bir nevi Devlet Planlama Teşkilatı gibi rol üstlenmesi gerekiyor.

Küresel bir Devlet Planlama Teşkilatı gibi yani. Bu yarar görenin maliyetini ödemesine imkân sağlayacak bir mekanizma tesis edilmesi gerekiyor herhalde. Ancak ulus devletin üzerinde böyle bir mekanizmanın tesis edilmesini Monacco bile istemez büyük ihtimalle. Dolayısıyla bu koordinasyon problemini çözmek oldukça zor. Diğer tarafta da o zaman kolay olan opsiyon ne kalıyor? Korumacı tedbirler almak kalıyor.

Körfez ülkeleri bu anlamda ilginç bir durumda; büyüme göstergeleri açısından her yer negatife yakın ya da sıfırlarda dolaşırken Körfez pozitif bir yerlerde gözüküyor. Herkes bunun iyiliğinden, burada nasıl imkanlar olduğundan falan bahsediyor. Ama böyle tartışmalarda şunu unutmamak gerekiyor: dünyanın her tarafında, her dilde bence aynı slaytları gösteriyorlar. Yani Rusya’da da, Çin’de de “bakın körfez bu yıl daha iyi bir performans gösterecek, dolayısıyla Körfez ülkelerine mutlaka bir gidin” diyorlar.

Sonuç olarak, bugünkü konjonktürde bazı ülkelerin pozitif bir performans gösteriyor olması yalnızca o ülkelerde rekabetin çok daha fazla kızışacağı anlamına geliyor, çok daha fazla korumacılığa imkan sağlayacak mekanizmaların ortaya çıkacağı anlamına geliyor. Her ülke çünkü kendi şirketini bir şekilde desteklemeyi düşünecek. **Dolayısıyla hem G-20’yi hem IMF’yi, Dünya Bankasını ve Dünya Ticaret Örgütünü yeni bir gözlükle bir daha düşünüp nasıl bir koordinasyon ve işbirliği mekanizması oluşturulabilir, bizim gibi ülkeler özellikle G-20’yi nasıl kullanabilirler düşünmek gerekiyor.** G-20 gibi bir mekanizmayı nasıl kurumsallaştırıp işletebiliriz herhalde bizim gibi ülkelerin de onun üzerine çalışması gerekiyor diye düşünüyorum.